

Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Громадська організація «Фонд розвитку науки та освіти «ІНТЕЛЕКТ»

World Scientific Noosphere-Ontological Society
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Public organization "Foundation of Science and Education "INTELLECT"

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ

*Міжнародний періодичний збірник наукових праць
за загальною редакцією
проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко, проф. Штефан Л. А.*

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Periodical Collection of Scientific Papers
edited by prof. V. P. Babych, prof. L. S. Rybalko, prof. L. A. Stephan*

Випуск / Issue

III – 2021

Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
ГО «Фонд розвитку науки та освіти «ІНТЕЛЕКТ»

World Scientific Noosphere-Ontological Society
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Public organization «Foundation of Science and Education «INTELLECT»

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В XXI СТОЛІТТІ

*Міжнародний періодичний збірник наукових праць
за загальною редакцією
проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко, проф. Штефан Л. А.*

Випуск 3

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING OF YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Periodical Collection of Scientific Papers
edited by prof. V. P. Babych, prof. L. S. Rybalko, prof. L. A. Stephan*

Issue 3

Харків – 2021
Kharkiv – 2021

УДК 37.15.311
ББК 740
Д-85

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства, м. Харків
(протокол 5/1 від 11.11.2021 р.)*

Рецензенти:

Осадченко Інна Іванівна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;

Іонова Олена Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди;

Задорожний Григорій Васильович — доктор економічних наук, професор, академік Академії філософії господарства, академік Академії економічних наук України, академік Міжнародної кадрової академії, завідувач кафедри Міжнародної економіки і всесвітнього господарства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті : міжнародний періодичний збірник наукових праць. За заг. ред. проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко, проф. Л. А. Штефан. Вип. 3. Харків : Вид. ВННОТ, 2021. 452 с.

ISSN 2708-4809

У збірнику розглянуто ціннісні орієнтири духовно-інтелектуального виховання, розвиток духовно-інтелектуальних якостей особистості в умовах співпраці й інклюзії. Розкрито особистісні та соціальні детермінанти духовно-інтелектуального виховання і навчання в системі неперервної освіти. Проаналізовано історичні та порівняльні аспекти в теорії і практиці духовно-інтелектуального виховання й навчання. Акцентовано на практичній значущості розвитку духовно-інтелектуального потенціалу суб'єктів освітнього процесу.

Розраховано на науковців, педагогів, здобувачів загальної середньої освіти, здобувачів різно-рівня вищої освіти, методистів, управлінців, громадську спільноту, батьків.

Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century: an international periodical collection of scientific papers. Edited by prof. V. P. Babych, prof. L. S. Rybalko, prof. L. A. Stephan. Issue 3. Kharkiv : Publ. WSNOS, 2021. 452 p.

ISSN 2708-4809

The collection considers the values of spiritual and intellectual upbringing, the development of spiritual and intellectual qualities of the individual in terms of cooperation and inclusion. It is revealed the personal and social determinants of spiritual and intellectual upbringing and education in the system of continuing education. It is analyzed historical and comparative aspects in the theory and practice of spiritual and intellectual upbringing and education. It is emphasis on the practical significance of the development of the spiritual and intellectual potential of the subjects of the educational process.

It is designed for scientists, teachers, applicants for general secondary education, applicants for various levels of higher education, methodologists, managers, civil society, and parents.

© ВННОО, 2021

© ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021

ISSN 2708-4809

УМОВИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Бойчук Ю. Д.

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Боярська-Хоменко А. В.

доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

У статті визначено проблему самоактуалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами та виявлено умови ефективною підтримки самоактуалізації їх особистості: використання інтерактивних та інноваційних методів навчання, включення адапційних дисциплін-модулів до освітніх програм, створення ситуацій успіху, побудова освітнього процесу на засадах інклюзивності, конгруентності, оптимізму, активності, суб'єктивності.

Ключові слова: вища освіта, освітнє середовище, інклюзивний освітній простір, самоактуалізація.

The article identifies the problem of self-actualization of higher education students with special educational needs and identifies conditions for effective support of self-actualization of their personality: the use of interactive and innovative teaching methods, inclusion of adaptive disciplines-modules in educational programs, success situations, inclusiveness, congruence optimism, activity, subjectivity.

Key words: higher education, educational environment, inclusive educational space, self-actualization.

Проблема вищої освіти осіб з освітніми особливими потребами — одна з актуальних і водночас складних проблем, що стоять на порядку денному сучасного суспільства, спрямованих на створення суспільства рівних можливостей. Дослідники відзначають, що за останнє десятиліття спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості здобувачів особливими освітніми потребами, які навчаються за програмами вищої освіти, а практика інклюзивної освіти впроваджується у різних ЗВО. Однак відсутність цілісної теорії інклюзивної професійної освіти людей з інвалідністю в сучасній педагогічній думці призводить до ви-

никнення та розвитку величезної кількості проблем, від вирішення яких залежить ефективність реалізації стратегічних державних завдань. Теоретичний аналіз сучасних досліджень проблем інклюзивної освіти показав, що система інклюзивної освіти в ЗВО лише починає складатися [2]. Дослідники з різних країн шукають відповідь на питання, якою має бути інклюзивна освіта сьогодні [1], які закономірності та принципи повинні лежати в її основі як, з якими формами, засобами та методами вона має здійснюватися, які шляхи підвищення її якості, забезпечивши досягнення ефективності професійного навчання, у тому числі для осіб з обмеженими можливостями та особливими потребами.

Метою публікації є узагальнення факторів та умов самореалізації особистості студентів з особливими освітніми потребами у процесі їх навчання у ЗВО.

Наше дослідження спрямоване на виявлення та узагальнення умов самореалізації особистості здобувачів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі ЗВО, з якими психологічними проблемами стикаються такі здобувачі.

У ході дослідження встановлено, що самореалізація – це бажання людини і здатність реалізовувати власний потенціал у професійній діяльності та повсякденному житті як невід’ємну характеристику особистості, що відображає потребу у самопізнанні, самовдосконаленні та саморозвитку, зростанні з метою досягнення особистісної зрілості. Разом з тим самореалізація традиційно розуміється як природний процес безперервного зростання, властивий усім організмам, завдяки прагненню до самовдосконалення та реалізації закладеного природою потенціалу. У гуманістичній психології потреба в самоактуалізації розглядається як найвища потреба людини, що робить її повноцінною особистістю і стає основним джерелом розвитку. У вітчизняній психології самоактуалізація пов’язана із процесом становлення людини як суб’єктом свого життя, з проблемами особистісного зростання, самореалізації людини, самореалізації творчого потенціалу у професійній діяльності, досягнення піку професіоналізму [4].

Установлено, що потенціал людини, що навчається в закладах освіти різних рівнів, реалізується через ефективну самоорганізацію навчальної діяльності, яка передбачає самостійне, без зовнішнього контролю управління власною пізнавальною діяльністю. Дослідники відзначають, що людині необхідно мати високий рівень самосвідомос-

ті, рефлексивні здібності та відмову від психологічних захистів для самоактуалізації.

Варто зазначити, що більшість здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами мають неусвідомлену потребу в емоційній прихильності, почуття впевненості в тому, що їх люблять, цінують та поважають, внаслідок чого вони потребують підтримки з боку інших людей. Разом з тим такі здобувачі освіти характеризуються відносно високою самооцінкою, здатністю цінувати та поважати себе. Нерівномірне поєднання індивідуальних показників характеризує ціннісну сферу особистості багатьох здобувачів особливими освітніми потребами [3]. Більшість з них поділяють цінності особистості, що самореалізується, але в той же час для них характерні жорсткість поведінки і взаємодії з іншими людьми, низький ступінь гнучкості в реалізації цих цінностей і нездатність швидко і адекватно реагувати на зміні умови. Низькі рефлексивні здібності, нездатність адекватно оцінювати себе, усвідомлювати, як їх сприймають інші, страх бути природним, конгруентним у спілкуванні, нездатність швидко встановити психологічно емоційно насичений контакт з людьми, недостатній рівень розвитку творчих якостей особистості – всі ці особливості визначають низький особистісний потенціал багатьох студентів особливими освітніми потребами, що перешкоджає їх самоактуалізації у процесі навчання у ЗВО. Проведений науковий пошук переконав, що здобувачі вищої освіти з особливими освітніми потребами характеризуються досить низьким рівнем самоприйняття і низьким ступенем виразності рис особистості, що самореалізується, у поєднанні з розвиненим прагненням до самоактуалізації, самореалізації внутрішнього потенціалу у вибраній сфері діяльності [3].

Важливою умовою самореалізації своєї особистості є підготовка та організація психологічного супроводу процесу особистісного і професійного розвитку, спрямованого на корекцію наслідків їхньої нозології, подолання закономірностей її впливу на соціалізацію особистості, підвищення їхньої самовпевненості за рахунок розвитку рефлексії, самопізнання і пізнання особистих якостей.

Проведений науково-педагогічний пошук дозволив виявити такі умови ефективної підтримки самоактуалізації особистості здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами:

– використання в освітньому процесі інтерактивних та інноваційних методів навчання, відмова від стандартних методів передачі

готової інформації, використання методів розвиваючого навчання та проблемних тренінгів, методів і технологій навчання, що актуалізують їхній професійний і особистісний потенціал;

– включення адаптаційних дисциплін-модулів до варіативної частини освітніх програм, вивчення яких сприяє адаптації та соціалізації здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;

– проведення активних аудиторних та позааудиторних заходів, створення ситуацій успіху та особистих досягнень;

– залучення здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами до органів студентського самоврядування, волонтерської діяльності та розвитку системи наставництва в університеті, де здобувачі з особливими освітніми потребами також можуть виступати у якості наставників;

– побудова освітнього процесу на засадах інклюзивності, конгруентності, оптимізму, активності, суб'єктивності, реалізації індивідуально-диференційованого та інтегративного підходів.

Таким чином, реалізація означених умов в освітньому процесі закладів вищої освіти є запорукою побудови інклюзивного освітнього простору у закладах вищої освіти та виховання толерантності у здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Dickson, E., & Duffy, J. (2019). A non-discriminatory response to disability related problem behaviour at Australian universities. *International Journal of Law and Psychiatry*, 64, 129-136.
2. Аріщенко О. Інклюзивний освітній простір ЗВО України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018, № 5 (79). С. 381-389. DOI 10.24139/2312-5993/2018.05/381-389
3. Бойчук Ю., Казачінер О. Розвиток інклюзивної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти засобами ІКТ. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2020. Том 18. № 2. С. 66-75. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(18\).2020.66-75](https://doi.org/10.35387/od.2(18).2020.66-75)
4. Друганова О.М., Боярська-Хомекно А. В., Золотухіна С. Т. Досвід формування готовності до професійного кар'єрного зростання випускників аспірантури Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 1 (134). Одеса, 2021. с. 24-32. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2021-1-3>